

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 16.

У НОВОМ САДУ 16. АПРИЛА 1887.

ГОД. III.

МИЛОШ ЦВЕТИЋ

ГЛУМАЦ И КЊИЖЕВНИК СРПСКИ.

МИЛОШ ЦВЕТИЋ.

ГЛУМАЦИ КЊИЖЕВНИК СРПСКИ.

У тренутку, кад се српски народ у областима круне св. Стефана спрема, да прослави двадесетпетгодишњицу свог културног препорођаја, у истом се тренутку у Београду слави име Милоша Цветића, писца „Немање“. Случај хтеде, да се ове славе сустакну, а још је важније, кад помислимо, да је писац „Немање“ своју глумачку вештину опробао на позорници српског народног позоришта Новосадског. Дај боже, да нам се овакве славе често сустичу, и да буду гласници светлијих дана српском народу.

У овом цењеном листу опширније сам говорио о „Немањи“, а о Цветићу се последњих дана толико говорило по српским, хрватским и страним новинама, да би свака наша даља реч била сувишна. Но како „Стражилово“ доноси слику заслужнога глумца и уваженог писца „Немање“, то ћемо овом приликом, ипак рећи коју, али ћемо се ограничити само на бијографске белешке о Цветићу.

Милош Цветић родио се 1845. год. у Чуругу, компанијском месту у некадањем шајкашком батаљону. Позориште га је још у раној младости занело, те му се Цветић сав посветио. Тако у „Прегледу“ за годину 1886“, који је издала управа Београдског народног позоришта, налазимо ове белешке о његову глумовању:

Цветић је први пут ступио на позорницу фебруара 1862. у приватној дружини пок. Јове Кнежевића. У септембру исте године ступи у дружину народнога позоришта у Новоме Саду, где је био до марта 1863. Одатле својевољно иступи и с Чекићем састави дружину, коју остави после неколико месеци. Концем 1863. ступи у приватну дружину у Шапцу, где остане до марта 1864. У марту год. 1864. пређе у дружину народнога позоришта у Београду, где је служио до 1. маја 1865., када је друштво наредбом министра укинуто, док се не сазида нова зграда. Јунија г. 1866. ступи у дружину народнога позоришта у Новом Саду, али у октобру оде у Загреб, где је 1. новембра примљен за редовног члана и тамо служио до 1. априла 1869., као дана, кад је прешао у Београд, где постаде стални члан 19. марта 1879., а редитељ новембра 1874.

Од године 1869. Цветић је једнако на Београдској позорници, којој остаде веран и у њеним најкритичнијим моментима за време српско-турског рата. Тада је Цветић вршио војену дужност.

Далеко би нас одвело, кад бисмо се хтели осврнути, не на двадесетпетгодишњи, него на његов глумачки рад у Београду, особито на његово редитељство и

поучавање млађих чланова, од којих многи дугује Цветићу за свој напредак, знање и глумачку вештину. С тога ћемо само исписати, што о њему пише Дубровачки „Slovinac“ од 1884. год., кад му је донео слику:

„У Милошу Цветићу има храм српске Талије свећеника, који свој позив схвата са пуном озбиљности, вазда имајући пред очима и свети задатак позорнице у народној просвјети. Као што код ограничених средстава српске позорнице и није иначе, Цветић се покушао у разним струкама глумачке умјетности, и ваља му са признањем дати свједоџбу, да је свуда био на свом мјесту. Али му је права струка његова приказивање карактера; у томе морамо му дати првенство међу данашњим и досадањим српским глумцима. Ко је њега гледао у гдјекојим карактерним улогама, тај ће се у нашем суду о Цветићу сагласити. У опште њему изредно испадају све оне улоге, за које се у приказивању не изискује само чувство, ватра, занос, крепак орган, него гдје треба дубља студија, добро схватање карактера и продирање у унутрашњост личности, коју глумац представља. Зато је Цветић нарочито несравњен у приказивању Шекспирских улога“.

Али Милош Цветић данас више није само глумац. Он је ступио у коло српских књижевника и заузео одлично место међу српским драмским писцима. Својим „Немањом“ задивио је српску публику, а многи остадохе запањени, и чисто се још и данас крстећи питају: како да Цветић напише такву драму?! — Ја спадам у онај део, које Цветић, као писац „Немање“, није ни најмање изненадио. Није ме изненадио, велим с тога, што познајем Цветића, као пајинтелигентнијег нашег глумца. Књига и позорница код њега су увек заједно. Доста је отићи на позорницу за време пробе, па да се свако увери, каквим знањем Цветић режира поједине комаде и каквим познавањем језика поправља глумце. Завирите ли у његову собу, Цветићева ће вас библиотеку уверити о његову раду и његову учењу. Истина једном у кафани, пре прве представе „Немање“, запитах Цветића: Ко је писао „Немању“? А он ми на то са свим лаконски одговори: „Ја“. — И природно беше, да му не поверовах.

„Немања“ није први Цветићев књижевни рад. Год. 1876. приказана су у Београду: „Три светла дана“, алегорија у три слике с певањем. Ову алегорију написао је Цветић, и дао је Драгомиру Брзаку, да је преокрене у стихове, а на позоришним су листама фигурисала оба имена.

Из репертоара Београдског позоришта дознајемо, да је Цветић превео 1871. год. шаљиву сцену: „Нема је“, коју је написао А. Винтерфелд, а 1872. год. драмску шалу у једном чину: „Само не говори“, коју је по француском прерадио К. Ф. Стикс.

Поменути рад истина губи се пред „Немањом“, али нам доказује, да је Цветић и пре „Немање“ био човек од пера.

Кад сам се последњих дана разговарао са Цветићем, тако ми је живо причао о задрузи у бившој Крајини, да ми се чини, да Цветић не би био мањи приповедач, но што је драмски писац.

Својим „Немањом“ писац је пожео славу, какву је мало који српски књижевник доживио. Да не на-

брајам многобројне венце, овације, поздраве и честитања из Србије и са стране, напоменућу само признања са највишег места у Србији: Њ. В. краљ Милан одликовао је Цветића орденом *светог Саве*, а Њ. В. краљица Наталија послала му је велик венца од природног цвећа.

Ове године Милош Цветић навршује и двадесетпет година свога глумовања, али његов јубилеј нико тако не ће овековечити, као што га је сам Цветић овековечио својим „Немањом“. Честитајући Цветићу двадесетпетгодишњицу глумовања, желимо му да за дуго време краси и дичи нашу позорницу, а да не пусти „Немању“, да дуго чека на свог друга.

У Београду.

Дан. А. Живаљевић.

КРАЉЕВО ЗВОНО.

ПО Р. Х. СТОДАРУ

СПЕВАО МИЛОРАД П. ШАПЧАНИН.

(Наставак.)

Т ака душа блага, чиста,
И толика ратна срећа 920
Не умекша старца краља,
Обузе га мрзост већа.
Рвао се с несрећама,
Поднети је знао много,
Ал поразу срамотноме
Оглушит' се није мог'о:
Једак пита дворску свиту:
„Како ћемо спрати срама
„Од човека, који уме
„Победити себе сама? 930
„Светујте ме, кажите ми,
„Шта да чиним, кад и како?“
А на то ће све дворанство:
„Световати ту је лако:
„Што је добар и племенит
„То је замка, тако бива,
„Кад се завист и превара
„У дубини душе скрива.
„Чувај нам се, господару,
„Ти знаш, што су лије праве; 940
„Данас с тобом слатко, глатко,
„А већ сутра — круну с главе.“
Владаоце тако лове,
Тако лажан савет збори.
А шта ли је народ рек'о?
Народ још је прњи, гори!
Та он радо поиграва,
Како му се „озго“ свира:
Нек се зове новац само,
А за ков му не разбира. 950

Цела земља листом уста,
Сви ће с краљем у бој ићи,
Још до јуче страх и трепет
А гле данас — Обилићи!
Па се куну живим Богом:
Да суседа краља свале,
Да му русу главу скину
И конаке да попале!

Кад зет-краљу стигли гласи
Племенитим гневом плану: 960
„Хај, чекајте, платићете
„Ту лаж гнусну и обману!
„Мрско вам је веледушје,
„Е, бићемо груди ужих,
„Потећемо мач и огањ
„Па шта коме срећа пружи!
„Презирете љубав чисту,
„Победилац што је даје,
„Сад сам за вас страх и трепет,
„Милост од сад — у Бога је. 970
„Кад сте с' на ме дићи смели,
„Знате л', шта вам Господ вели?
„Дигну л' на те мача људи —
„Мач и њима нека суди!“

И опет се подигоше
Да се бију, да се кобе —
К'о облаци, пуни града,
Сретоше се војске обе.
Стари краљ је под шатором,
Сто гневова у њ се стаче, 980

Тамо исток крвав, мутан,
 Над шатором гавран гаче;
 Преплашено крил'ма маше
 По црвених, к'о крв, зраци',
 Оздо рика од топова,
 А димови к'о облаци.
 Заталасан ваздух бруји,
 Од силе се земља тресе,
 На бојишту лом и покољ —
 За беснога краља мре се. 990
 Оде рука, оде нога,
 Оде глава — како коме;
 Пушка пуца, цилит зуји,
 Мачеви се оштри ломе;
 Вика, труба, таламбаси,
 Задрхт'о би, с неба да си!...
 Куд краљ млади војску води
 И победа тамо ходи,
 Где опазе њега сама
 Тамо грну хиљадама. 1000
 Викне л': Стани! сви к'о стена.
 Викне л': Напред! сви појуре
 К'о пучина разјарена.
 Њихна лѐта не остави
 Бујно копље, киша зрнâ,
 Као лави напред лећу —
 Та смрт није за њих црна!
 Коњица се растурила,
 У руци јој ђорда сева.
 К'о бујица тамо амо 1010
 Посред крви и лешева.
 Један виче: „Ура, напред!“
 Други: „Стани, авај мени!“
 У један се хаос слише
 Гониоци и гоњени.
 А кад сунце би на подне,
 Тутњава се силна дигла,
 Младом краљу нова војска
 На бојно је поље стигла;
 Чекала је час пресудни 1020
 Иза неке горе младе,
 И ево је као муња,
 Да последњи пораз даде.
 На све стране: Ура, ура!
 Из хиљаде гракну грлâ,
 Страх попао војску ину
 Па клонула, па премрла.
 Као лишће о јесени,
 Кад му дође доба мрети,
 Па га шчепа вихор хладан 1030
 Па га диже, па га врти,
 Док га ветар са севера

Не развитла, не растера:
 Тако војска старог краља
 Већ не могла отпор дати,
 Умор ју је оборио,
 Започе се колебати,
 И кад нова сила рину,
 На мегдану већ не стоји,
 Разбегла се, расула се, 1040
 А ратници куда који.
 Што су били борци смели,
 Сад мекушци слаби, крти, —
 Не помаже част и дужност,
 Кад обузме страх од смрти!
 Ни у груд'ма срца жива,
 Ни у глави људског ума,
 А војвода погони л' их —
 Оборе га сто куршума.
 Обориће сто живота, 1050
 У најжешћу јурнут' страву,
 У вртлоге, у амбизе —
 Да изнесе само главу.

Весели се, млади краљу!
 Богови ти славу дали!
 Та што ли се не радујеш,
 Што л' те јади обрвали?
 Он се сећа старца краља,
 Зле му судбе, што га снађе.
 Бог зна где је; можда данас 1060
 Последње му сунце зађе.
 „Аох краљу, старче уди,
 „Зашт' послуша савет луди?
 „Ко с' усуди тебе таћи,
 „Главу ћу му доле смаћи.“
 То изусти, пољем наже,
 А сузе му око влаже;
 У коња су ноге крила —
 Лети бељац као вила!
 Под шатором старац-краљу 1070
 К'о буздохан сломљен перни,
 Око њега бадро лебди
 Оно мало слугу верних.
 Из ране му љуте, смртне
 Целу ноћу крвца лила,
 А кад очи отворио
 К себи дозва сина мила.

На шатору застор паде,
 Старац викну: „Краља ето!“
 А краљевић, љути тигар, 1080
 На мача је руку мет'о.
 „Руку доле!“ старац јекну,
 „Гнев утоли срца врела;

„Покори се, сине драги,
„Судбина је тако хтела!“

Младог краља туга стиште,
Да је жена, он би плак'о:
Мрзио га краљу тасте,
А где, шурак исто тако. 1090
Сви га мрзе, сви га гоне, —
Машају му с' чак и круне,
А која га нежно љубља,
Та у земљи давно труне.

„Руку амо, сине мили,
„И ти, зете, пружи твоју:
„Од сад да сте друзи верни,
„Крај нека је сваком боју!
„Познавах те, зете, давно,
„Ниси кова лажна, лака;
„Сав си правда и истина — 1100
„Престо не ће краља така.

„Не мами те власт и сила,
„Што на пукџе оков меће,
„А срамоту на краљеве
„К'о на моје данас плеће.
„Мир си хтео; ал у мени
„Опаке се страсти крише,
„Имао сам блага, свега,
„Али, несит, хтедох више.
„Ја сам кажњен, и грешник сам, 1110
„И судба ми беше маћа,
„У гроб слазим, ал' вас двоје
„Да живите као браћа!
„Борите се, не за страсти,
„Које тутње, па и оду;
„Борите се, али само
„За народе и слободу!“
Ту им старац руке стиште,
Бол подуже љуту рану,
Још би једну, ал реч стаде, 1120
Погледа их, па — издахну.

(Наставиће се).

С П Р О В О Д.

XI. ИЗ ПРИПОВЕДАКА ЈЕДНОГА КАПЛАРА.

ОД БРАНИСЛАВА Ђ. НУШИЋА.

Почетком примирја преместише мене од некуд у XV. пук, где ми беше у почетку тешко међу незнацима. Али куд се не би брзо привикао на ту најмању тешкоћу у војсци. Први, који легне с тобом под једно ћебе; први, који ти позајми пола свога тајина и свој чанак, да заједно из њега кусате оно мало чорбице, што је ручком зову: или први, који ти помогне, да упртиш ранац, постане ти нераздвојни друг и пријатељ; он ти се јада и ти њему, он тужи заједно с тобом и ти брзо осетиш, да не можеш без њега.

XV-ом пуку беше тада одређено, да кампонује у Јагодини, где и остасмо за све време примирја. Како је кога допало, неко се смеистио у високе и простране господске домове, а неко у оне крајње сиротињске избице, али — не дај Боже горе! — крова свакоме над главом.

Сећам се тих дана: беху мочарни и влажни. Оно утрнуло зимње сунце просијава силом, а преко магличастог, сизавог неба прелећу ситни, сиви облаци, као расуто перје. Са широких и ниских кровова цуре су поточићи од већ устајалог, прљавог снега и пућкају у кривудава олучиће, где се раз-

лили читаве баре, текући неким пријатним, голичавим шумом.

Каљужа већ догрдила, влага нас све редом испила и мал' који дан да пред болничким вратима не чекају читаве гомилице прозоблих и изнурених.

Јуче су двојица умрла, и данас су двојица умрла.

Једног дана промиче баш досадна кишица, а спустио се неки тежак загушљив ваздух, као онај у позних јесенских дана. Груди ти се са теретом надимљу и подилази те нека грозничава језа.

Требало је да идемо на учење, а не можеш ни да понесеш пушку, тако те изломила ова мочар и влага.

Седим тако у својој мрачној собици и припалио нечисту лојаницу, а оборио тешку главу на руке.

Дође мој један војник, чини ми се, није из моје десетине, али је из истог вода. Дао сам му био покислу пушку, да ми избрише.

— Капларе! — рече, — опет умрло неко.

— Је л' из нашег батаљона?

— Не знам, кажу Београђанин.

Ко ли је то опет, премишљах у себи, а у

том баш допрљо и туп, танак глас маленог звонцета, који оглашаваше ову смрт. Ја махнух руком, као оно кад хоће човек да растера дим око себе, изведох своју десетину и одосмо на широко и блатњаво Јошко поље, да прокиснемо и да се вежбамо.

Мислите ли, да смо говорили са сажаљењем о смрти нашега друга? Не, за време вољног збисмо се, као обично; у гомилици и већ отпоче онакав разговор, какав се води међу људима, који су већ навикли, да фуре ногом мртва човека, кад им смета при оступању или наступању; да се смеју свом пријатељу, коме је, рецимо, куршум одбио нос; или да седају на мртву лешину свога пријатеља, одмарајући се после борбе.

Приђе нам један из четврте чете, мало разрок и плавкаст момчић и зацени се од смеја. Вели:

— Људи, замислите од онога, што је јутрос умрљо, ја сам обично куповао тајин, кад ја данас да му однесем двајет пара, а он умрљо.

— Хахаха... платићеш му на оном свету! — додаће други са уфитиљеним брковима и подераним опанцима.

— А замислите, — узеће реч каплар Срејић, био је механика; — тога би требало у бурету саранити а не у сандуку!...

Договорисмо се нас неколико и да се користимо смрћу тога непознаника; изађох ја пред командира и замолих, да нас петорицу пусти са учења, ради смо да идемо на пратњу, јер нам је »друг« и »добар пријатељ«. Командир нам дозволи и ми упртисмо пушке, весели, да одемо где у механу.

Киша баш почела јаче да ромња и један повећи танак облачак пожуре ниско, близу земље. Допираше као промукли глас звонцета, које је огласило спровод.

На опет се ја реших, да одем у болницу.

Пред вратима су већ стајали десет прокислих војника са капларом, који су имали да сачињавају целокупну параду, при спроводу. Окренули уста цеви к земљи, натукли шајкаче преко очију и поигравају с ноге на ногу, псујући све што им падне на памет, што су баш они одређени, да граде параду.

По дугачком и мрачном болничком ходнику шета зловољно неки млад поп, са прљавом побледелом читом на глави, која је већ добила облик презреле воћке, и са огромним ратним чизмама, са каквим су ваљда Скобељевљеви војници прелазили Балкан. Бахат његових огромних

чизама разлеже се испод мрачног свода дугачке и ниске просторије. И он псује све што му падне на памет, што су баш њега одредили, да сарани јадника.

Дођоше и нека прљава кола, налики на талиге, са разликом само, што се звала »општинска«. На њима старчић неки држи дизгине, биће ислужени војник, са блузом старога кроја и чизама, које нису ни имале кроја. Па и он псује све, што му падне на памет, што је баш он одређен, да однесе овога незнанца.

Изнесе из собе неки јадан зелен сандук, а преко њега превучене две беле пруге, као да крст означавају, па изгледају као две кривудава реке, које се пресецају у току своме

Поп промрња нешто и спровод се крете. Киша се као јаче осу и поче да туче право у очи, а спусти се и тежак, мутан ваздух. Упутисмо се гробљу.

Онај напред војник упртио крстачу, као ашов, под мишке и гегуца преко каљуге; поп задиго мантију и пребацио је преко главе, а свећу турпио у џеп; за њим прљаве »општинске« талиге тандрчу и спотичу се сад о један сад о други камен; мршава и изнурено кљусе оборило своју тешку главу, а клопаве му уши као оборена крила, оно једва гега застајући сваког часа, да га кочијашева псовка и бич поново крену. Старчић се зловољно затурио у кола, огрнуо се преко главе неком старом поњавицом и кад би му било кљусе послушно, хтео би да се што пре отараси терега, па да сврне у механицу, по овому злomu времену.

Киша чисто заплушта и са недобојеног мрчевог сандука разливају се зелени и бели потоци, оне танке боје, коју је већ испрала киша са сандука. За колима се, као бајаги у реду, упутила она десетина војника. Каплар упртио пушку о раме, а војници заденули шињеле за појас и окренули наопачке шајкаче, а спустили ону ивицу преко очију, да их брани од кише.

Ја сам завршавао спровод. Можда под небом није било тужнијега спровода.

Ишли смо сви тако ћутећи, нико ни речи, тек по који пут поп промрмља што, или старчић узвикне и оспе псовку на своје лено кљусе.

И још један пут јекну онај промукли глас маленог звонцета, које нас дочека на гробљу својом тужном добродошлицом, а нека повелика залутала тичурина гракну и прелете преко

наших глава, залупивши крилима, да стресе ваљда кишу, која је поквасила.

Застасмо код једне неправилне и дубоке раке, а из ње се појави коштуњав гробар, мргодећи се, што смо се тако дуго задржали.

Ето тако саранисмо покојног незнапца. Његови можда и не знају, да им је син, отац, муж или брат оставио пушку, која га је одвојила из њихова наручја

Немојте више да вам причам, тешко је и мени, а тешко ће бити и вама.

* * *

Нисмо ни један знали, а не верујем, да је и поп знао, ко је то био, што га саранисмо. Сазнао сам тек доцније. То беше и син, и муж, и отац четворо невинашчади... па ипак на његову гробу нико не заплака!

ЊЕНЕ ОЧИ.

Кад ми срце туга свлада,
Да олакшам јаду свом,
Ја га онда брзо носим
На видање злату мом.

Њене очи видају га,
Тако им је чудна моћ;
Светле зраком као сунце,
Бију мраком као ноћ!

Ах, те очи, црне очи,
Што ме тако маме њој,
К'о таласи црног мора
Поплавеше живот мој!

Драгутин Ј. Илић.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Ти помену горе, шта је исти господин написао год. 1865. о *деспотовини српској у Срему* од године 1426.—1503. а другим речима, како у означеном времену није никакве деспотовине српске ни било у Срему. Па нека, нек је није било; и мислиш ли ти, да је нама баш толико стало до те жалосне деспотовине у Срему од год. 1426.—1503.? Ми знамо и нама је стало до Душановог царства и не до првог и другог и трећег и четвртог стуба тога Душановог царства, већ до *свију* ступова тога Душановог царства, а на част ти та жалосна деспотовина из XV. века. За то ми опет и баш теби уз пркос кличемо и вичемо: Живио наше горе лист, живио славни др. Фрањо Рачки!

Е добро! Нека живи господин тај у Загребу на каптолу; али не могу од вас затајати, већ морам вам још нешто казати и пажњу вашу на једну околност свратити. Као што сам још у почетку рекао, да се оно место, где г. Рачки спомиње Лазара као намесника и главара у Подунављу и Посављу, налази само у ноти, да је то у ситној и ситнијим словима печатаној примедби, дакле онако само узгред речено, а у тексту —

Но ако ћемо на такве ситнице и посредне околности пазити, ако ћемо бити такве цепидлаке, онда можемо и у јајету длаку тражити и паћи. Окани

се тога незахвалног и узалудног посла, јер ти нас не одврати од г. дра Фрање Рачког! Није он тако лукав и такав, као што га ти себи представљаш; није он византијским духом напојен нити је он један од оних, који једном руком дају а другом узимају то, што су дали. Он је чиста, проста, поштена хрватска душа, која не зна за лаж и превару.

Јелте! Е, добро, врло добро и баш ми је мило, што је такав он и што сте такви ви!

Г. Рачки каже на стр. 85. у ноти: напоскон постави *цар Степан* намесником и главаром у *Подунављу и Посављу Лазара*, а на стр. 97. истог састава свога од год. 1867., и то у *тексту* а не у ноти, вели исти г. Рачки ово и овако:

„Људевит сам рођен од Пољакиње, супруг Бошњакиње Јелисаве, радо се у државних послови служио вјерношћу, умом и мишицом синова нашега (хрв.) народа. Бискупе загребачке Стјепана и Павла, босанскога Петра, банове Николу Сеча, Ивана Хуса, Стјепана Лацковића налазимо кано краљевске пуномоћнике у договори' с Млетачком, римском столицом, Пољском, Француском итд. На важном прикрајку државе, у бановини Мачванској стражу су стражили банови *Андрија Лацковић* (1351.—1356.), по свој прилици брат хрватскога бана Стјепана, за тим *Никола Горјански* (1356.—1374.) а напоскон *Иван*,

призивом „Хорват“, кој бијаше баном већ почетком год. 1376. те хтједо редовником босанским саградити самостан у Печујској бискупији.“

А ваљда знате, где се налазила та бановина Мачванска, и где је „бан Маџве имао своје сјело“, или ако то баш не знате, а оно бар знате, да сјело тога Мачванскога бана није било „ондје, гдје лежи данас Маџово, с ове стране Саве, међу Савом и Лоњом, недалеко од Петринје и Костајнице“, као што је некад а наиме г. 1861. подђакон Иван Крст. Ткалчић у Хрватској Повјестници на стр. 80. у ноти ¹⁾ мислио; и даље ваљда знате, *ипротив кога су* ти силни Мачвански банови од г. 1351.—1380. на оном важном прикрајку државе хрватске и угарске стражу стражили? И има ли места, и може ли имати места Лазар у Посављу, где Андрија Лацковић од г. 1351.—1356. а Никола Горјански од 1356.—1374. стражу стражи?

Што сте занемили, што сад не вичете: живио г. Фрања Рачки?

Ја само запитах, зашто сад не вичете: Живио г. Рачки? — а оно се са свију страна опет заори: Живио г. Рачки! Живио заточник хрватски! Слава првом председнику југославенске академије!

Свет виче: „Слава првом председнику југославенске академије! Живио први историк на словенском југу! Живио г. др. Рачки!“ А Рачки у далеком Загребу, у усамљеном каптолу Загребачком чује ту вику, то урнебесно живио, чује и слуша, па само је развукао усне те се смеши. Види се, да му је мило, па се смеши и осмејкује, као што се господа, господа с инфулом умеју у таквим приликама милостиво смешкати и осмејивати, као што то већ и наши „пони“ Светозари знају, како се милокрвно умеју велика господа та на поклоне или наклоне мале но часне госпоне наше смешити и осмејивати.

А г. Панта? Шта ради и шта вели г. Панта? Г. Панта је снужен и као утучен, те се једнако каје због оне „несмислене“ потворе на кнеза Лазара, но ипак није му право, што је тај свет, тај „profanum vulgus“ тако узаврео, те све једнако виче: „Живио Рачки, живио први наш историк!“ Но најпосле, шта ће? И г. Панта је човек, и уљудан човек, па кад се мало размислио, отвори и он благоглаголива уста, те и он, ако не баш онако јасно и гласно, као г. Бан, а оно кроз и преко зуба и језика превали: Живио велики патријота међу белим Хрватима! Живио Фрања Рачки!“

Е, па кад и г. Панта каже: живио Рачки, и кад се и Панта придружио браћи својој те и он с њом тихо покликује: Живио Рачки! онда зашто ја сам да стојим као заливен, да ћутим? Та ја се никад нисам цепао од своје браће и ревео на страну! За-

што да се само ја једини бринем и печалим? Куд сви Турци... И ја дакле велим: Живио г. Рачки! Живио и Бог га поживио и да Бог да, да доживи Матузалев век! Мало има Рачких и у многобројнијих и у напреднијих народа; ми бар равнога му немамо, и такви се људи не рађају тако често, људи таквога ума, таквога погледа и угледа. Рачки, хрватски Рачки нема заиста такмаца међу Рашанима и међу Поморављанима Живио дакле г. Рачки! И то моје живио! није оно усиљено, оно Пантино преко зуба живио! већ живио! од срца и из срца. Али покрај свега тога ја нећу да отпасујем свога мача и да бацам у траву свога буздована, већ вам довикујем: Ево мене и ето вам рата с Турцима, с турско-грчким писцем Лаоником и с његовим заточником, с попом дели-попом из Загреба! Но прво с попом дели-попом са каптола па онда с Грком Лаоником из Атине.

Дакле на посао, на транцирање! И молим вас лепо, да ме у послу мом: у разбирању онога, што је сабрано, у расплетању онога, што је сплетено, у растопљивању онога, што је сливено, не прекидате ни усклицима ни запиткивањима, већ ме оставите на миру и будите мирни, макар вам срце пуцало од жалости.

Реченица већ толико пута поменута гласи: „Напокон постави цар Степан намесником и главаром у Подунављу и Посављу Лазара и Вука Бранковића“ и то вели г. Рачки по Лаонику и цитира стр. 29. Лаоникове турско-грчке историје. Но на дотичном месту у Лаонику нема *Посавља*. Нема га ни у латинском преводу доле ни у грчком тексту горе; Лаоник зна само за Подунавље. Посавље је дакле додао или уметнуо сам г. Рачки. А да ли је он имао каквог разлога, што је додао или уметнуо Посавље, или је он то може бити из самог Лаоника извео, то није питање и то се мене сада ни најмање не тиче овде, где ја хоћу само да конштатујем то, да Лаоник, на кога се позвао г. Рачки, не каже, да је цар Степан поставио Лазара намесником и у *Посављу* и да је Посавље додао или поклатио Лазару г. Рачки а не цар Степан; додао му Посавље а оставио Андрију Лацковића, хрватско-угарског бана у бановини Мачванској, да од год. 1351.—1356. стражу стражи на прикрајку том хрв. угар. државе.

У поменутој реченици вели г. Рачки: „напокон (а зна се већ ко је поставио и зашто је поставио) у Подунављу и Посављу Лазара и Вука Бранковића.“ Тако вели г. Рачки по Лаонику; но Лаоник не каже баш тако но мало друкчије, а наиме Лаоник каже: Подунавље доби Вук Лазар, син Бранков, или Вук Лазар Бранковић. Лаоник није био за дуализам

већ за „јединоначалије“ и он не зна за два наме-
сника или главара у Подунављу већ само за једног,
и тога Душановог намесника у Подунављу назива
Лаоник *Вук Лазар Бранковић*. Вук је Вук, и Вук
је био син Бранков, дакле Бранковић, и њега је
поставио цар Стефан намесником својим у Подуна-
вљу. А шта ће онај у *среди* убоги Лазар? Та *Вук*,
какав је био и каквог је рода и порекла био Вук,
син Бранка Севастрокатора, унук Младена војводе,
прапраунук *Вукана*, сина Немањиног а краља Ду-
кли и Далмацији, — не би трпио већ би удавио и
истиснуо тога убогог Лазара, нити би пристао Вук,
да с Лазаром дели господство и главарство у Поду-
нављу. Но Вуку Бранковићу нико и не намеће за
суглавара у Подунављу кнеза Лазара. Бар Лаоник
то не чини но оставља сву ту државину у Поду-
нављу једином Вуку Бранковићу. А што је између
имена и презимена утриао Грк „Елеазар“ или Ла-
зар, то би наш г. Панта Срећковић најлакше изја-
снио тиме, што је Вук, син Бранков, имао два име-
на: једно народно (Вук) а друго календарско (Ла-
зар) а тим би уједно разјаснио и то, зашто је кнез
Лазар, син Припца Хребељановића, дао своју нај-
старију кћер Мару Вуку (Лазару) Бранковићу за
жену. Но ми се не морамо утицати тим Пантиним
мајсторијама и мудролијама, већ се држимо Грка
Лаоника, који каже, да је цар Степан поставио сво-
јим намесником и главаром у *Подунављу Вука* (Еле-
азара) *Бранковића*. А да је тако и да се тако има
разумети оно место у Лаонику, нека место мене
говоре наши стари и најбољи кроничари и исто-
рици и то:

1-во Ђорђе Бранковић „Деспот“ (в. Летописе за
1866. стр. 28.): „*Стефанъ рекомъ и Дзшанъ царъ пръ-*
взю уестъ Македонноу власемъ благороднемъ мзжъ пръ-

(Наставиће се.)

Фалномъ и пръконачелномъ сакетникъ своемъ, имензе-
номъ Зарко, въ устронтелиъ областъ егоекъ ваздасть —
уесткртъ уестъ държавкъ кнежства, нже Дзшанскимъ
брегомъ изсладзема вкваше рекомъ Браннуево сѧ
окрестиниъ кнуанинъ и ниниъ областелниъ подръ-
уемъ Къкъ или Къкъ, синъ Бранковнукъ, ваздасть.“
Лазара Бранковић ту и не спомиње.

2. Исто тако каже се и у оној „староставној“
књизи, коју је г. Панта Срећковић у XXI. књизи
Гласника приопштио и то на стр. 248.: „уесткертвио
уастъ даде — Стефан Душан — *Колкъ Бранковнукъ*
рекомъ Браннуево, кзуаниъ сѧ окрестиниъ странама во
стронтелиъ областъ.“ О Лазару ни помена.

3. И Павле Ђулинац у свом Введенију итд. од
г. 1765. пише на стр. 76.: „*Стефанъ царъ ураднѧ*
кнѧренее царства своего состоание следзюциниъ обра-
зом: еднѧ уастъ царства своего, т. е. Македонноу далъ
къ пракленіе Заркъ итд. — уесткртъ зю уастъ, аже естъ
Браннуево, кзуаниъ и земанъ брегомъ Дзшанкѧ окрест-
нио, взуналъ к' пракленіе Къкъ Бранковнукъ.“ За Лаза-
ра ни абера!

4. Јован Рајић (II. 637.) „*Потомъ* (цар Стефан)
первзю уастъ Македонин — къ правителство отдале бла-
городномъ и прехвалномъ мѧжу и пръконачелномъ совет-
никъ своемъ Марку (није исправио, а треба Жарку) —
уесткертвио уастъ кнѧженіа, котора по дѧнавскомъ брегѧ
протажениа, зовомзю Браннуево сѧ окрестиниъ кнуан-
скимъ предѧломъ *Колку или Кѧку синѧ Бранко-*
кнѧуекѧ устѧни.“ И Рајић у тексту не зна за Лазара.

5. После Јована Рајића није било самостална
историка код нас до г. Панте Срећковића. Но и г.
Панта пише у XXVII. књ. Гласника на стр. 248.
сасвим јасно: „Бранко, син Плакиде, Душанова на-
месника, чијем сину Вуку цар је Душан био дао:
„*Браннуево. Кѧуево и протѧ подѧнавскѧ мѧста.“*

Н А У С К Р С.

ролетње цвеће шири
Мирис по зраку чистом
И већ се свако дрво
Одело свежим листом.

Пролетње благо сунце
На поље сваког мами —
Баш ће да буду дивни
Ускршњи благи дани!

На одру лежи дете,
Суморно, тужно гледа,
А сузна мати клекала
Крај болног свога чеда.

„Што си ми тако тужно,
Паметно моје ђаче —
Спремила ти је мајка
И питу и колаче.

Оздравићеш ми, рано,
Бог сваком здравља даје —
Волиш ли, сине, ово
Ускршње лепо јаје?“

„На што ми јаје, нано,
Остави и колаче —
Када ће сутра други
Стихаре да облаче!

И сви ће сложено, лепо
У цркви да запоје —
Ој, ал' бих и ја пев'о:
„Воскресеније твоје!““

Јутарњих звона одјек
У цркву верне мами,
А мајка с болним чедом
На тужном одру чами.

„Не плачи, рано моја,
Обући ће те нана,
У сваку руку дати
По стручак јоргована.“

„На сваком сад је, мајко,
Хаљина лепа, чиста —
Чујеш ли, како звоне,
Сад славе васкрсе Христа!

Другови сада моји
Сви лепо, сложено поје —
Ој, ал' бих и ја пев'о:
„Воскресеније твоје!““

Мајка га теши, храбри,
Пољупци сузе суши,
А не зна, да се сама
Од тешка плача гуши.

* * *

И опет звоне звона,
Ал не да ђаче маме —
Већ тужној, јадној мајци
Јединче да саране...

У Пирошу.

Ђ. Ст.

УСПОМЕНА НА ПОКОЈНОГ ПРИЈАТЕЉА.

ОД МИШЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА.

VI.

 драматика мора бити реалистичан поглед на свет, конкретно схватање свега онога, што је у свету. Ово је врло важан, скоро рећи битан услов за драматског писца. Без овога нема драме, бар не може бити оно, што треба да је, не може бити у стању представити нам и изнети нам, што треба да нам представи и изнесе, — а то је живот онакав какав је, живот у свој својој разноликости. Са овим конкретним схватањем састајемо се ми у Кости Трифковићу, састајемо се с тим схватањем у свима његовим глумама. Но не само да наилазимо то схватање у делима Костиним, која су већ писана за позорницу и прелазила преко ове, него опажамо овај поглед и у његовим покушајима, чак и у оним одломцима, које смо у прошлом чланку саопштили. Па опет поред свега тога не може се одрећи, да у Кости Трифковићу није било младишког идеалног заноса и оног безграничног бурног одушевљења. Без овога не би се могао на море одважити, и тога ради са целим досадашњим животом — ма да је код њега само на један тренутак било — прекинути. Но препоне, на које је нагазио, један дубљи поглед у живот, који је за њега до сада златном научином обавијен био, — растерале су на један мах оно необуздано одушевљење из његова срца, оне идеалне светове из његове маште. Реалистичан поглед на свет одржава мегдан, и оно, што се досада у књижевним покушајима дилетанта

— ђака назирати могло, овлађује читавим његовим животом.

Коста Трифковић постаје — премда још у школи, и још ђак — на једанпут практичним човеком. Овакви појави у оно доба нашег друштвеног препорођаја и великог одушевљења народног не само да су били ретки, него су управо јединствени.

Пошто је раскретио са својим морским идеалима, он свршује за једну годину дана два последња гимназијска разреда, и одаје се на изучавање правних наука, али он не иде на универзитет, него тражи себи правну академију — којих је *ad maiorem gloriam* богиње правде пуно у Угарској — и свршује течај правних наука у место за четири, за три године дана. Он не жели, да продужи златно доба ђаковања. Њему се жури, хити, да што пре заплива у мутне таласе практичног живота. Човек се чисто зачуди овако практичним назорима у млада човека. Та шта може бити драже и одушевљење за младића, који са себе стреса чауру гимназијског праха, који својим ојачаним крилима пробија љуску, што га је досад стезала, скучавала, него кад се на један пут осети на новом сунцу живота, на свежем зраку слободе? Има ли у животу човека ученика што лепше од универзитета и универзитетског живота? Сам универзитет са својим силним катедрама, са својим великим слободама, седиште највише науке, последња станица на бајном путу нигда непрежаљене младости и уједно и последња лекција за ве-

ливу борбу живота — све нам то долази некако идеално, узвишено. Па онда велика варош са свима својим красотата и уживањима, — све су то опчињљиве дражи за доба, где се дечко у човека претвара. Па зар је чудо, кад ђаци такве једне велике школе цео свет кроз нека идеална стакла гледе и сматрају, кад и најзаслужније, у послу око општег истрошене људе са неким отменим прекором преко рамена мере? Ја им се бар ни мало не чудим, јер знам, да сваки од тих младих великана носи у грудима својим цео свет, и да је у свакоме од њих клица будућег великог реформатора друштва човечијег и регенератора рода људског, — не само да се не чудим, него им још и праштам, да не кажем баш да им одобравам, само им праштам, јер што чине, то је неоспориво право младости, коју распиње бујна снага, што би чудо да ствара, да руши старе и подиже нове светове, а нема још предмета и поља за своју радњу, па сад онако у тартањ даре и узалуд пишти кроз тесан вентил одушевљења.

Но ја сам се мало удалио од предмета. Хтео сам да изнесем примамљиву слику универзитетског живота, па да покажем, како се пок. Коста њоме није дао очарати.

Док други ђаци стварају себи идеале и у својој машти удешавају све онако, како би они хтели да буде и да изгледа, дотле је пок. Коста имао пред очима живот онакав, какав је заиста, и помишљао је на конкретне околности, у којима ће се негда као човек налазити. Он није отишао да учи правне науке, као многи, управо као већина правника, из неке неопредељене побуде, него је отишао са сталном намером, да ту струку као што треба изучи, и да касније њој цео живот посвети.

С тога је Коста и отишао на академију, јер академије нису имале ону универзитетску слободу, него је на њима било нешто стеге и учења под морање, што га на универзитету није било. Он се ваљда бојао, да не ће и њега на универзитету окужити болест оне претеране слободе, па је за то изабрао место, где ће моћи свој занат добро испећи. На академијама изображава се човек као стручњак, као мајстор у своме послу, на универзитету пак добија се, осим стручног знања, још и шири поглед на свет, — то је правило, које о једној и о другој школи важи. Па и с погледом на ово избуја на среду Костин реалистични правац, који се ограничава на оно, што је пред и око њега, који има строго само своју струку пред очима, коме је управо то главно, а све остало споредно, управо лукеуз за њега.

Имајући то све пред очима, отиде Коста у Пожун на академију. То је било у јесен г. 1864. У то доба био је жив покрет међу српском омладином.

Српски ђаци, где су год на страним школама били, удруживали се ради неговања српског језика и развијања српског духа. И у Пожуну било је српске ђачке дружине. Име јој је било „Слобода“. И Коста је ступио у ово друштво, које га одмах себи за секретара изабере. Но Коста је дошао у Пожун са намером, да учи мађарски. У Пожуну није то баш врло лако било, особито још и због великог броја српских ђака, који се на Пожунским школама налазили. С тога Коста одмах по свршетку другог течаја остави Пожун и оде у Дебрецин, баш у срце мађарштине. У Дебрецину је довршио другу годину академије. Треће године оде у Кашаву, где је и државни испит положио.

За читаво ово време нема ни једнога знака, да се Коста у то доба јако интересовао за књижевност, или иначе за народне ствари, изузимајући једино напред споменуто секретарство у „Слободи“. Ово је у његовом животу заиста врло чудноват појав. Баш у оно доба, кад се образовала „српска уједињена омладина“, кад су сва српска срца кипила од одушевљења, био је он одлучен од те струје, стојао је са свим усамљен. Његова усамљеност на мађарској академији и одлученост од српског друштва давале су му вид, као да струју, што влада, не одобрава, шта више, као да се навалице цена и отуђује од онога, што носи на себи српски народни тип. У добу највећег одушевљења изгледа он једини као млад старац. Замишљајући га таква у тадањим околностима, долази нам и нехотице на ум узвишена слика грофа Сен-Симона, који у најбурнијим данима велике француске револуције стоји далеко ван домањаја бесних револуционих таласа, и у своме усамљеном куту мирно снује и премишља о новој великој револуционарној мисли, којој није само цел политични, него и економски преображај људског друштва. И Коста је у многом налик на овог француског грофа, на овог социјалистичког претечу. Он за цело није у то доба седио бадава. Бар ако ништа друго није радио, он је посматрао и премишљао. То, што се у то доба око њега догађало, није се слагало са његовим реалистичким назорима. Уједињена омладина, која је на послетку постала и науком за многе владе, није по свој прилици њему тако страшна изгледала, јер и ако је било у омладини основне мисли, али није било код ње праве, одређене цели, те по томе није могло бити ни стална основа њеном устројству. Није дакле било у тадањој уједињеној омладини онога конкретнога, стварнога, што се са сваке стране оинати може, није то био још потпуно савршен земаљски створ од меса и кости, него је била више идеална слика, коју је машта свакога појединога по своме начину сли-

WWW.UNI
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

кала, и коју, кад си ју год из ближе проматрати хтео, ниси могао нигде руком ухватити, јер ти се њено од сунчаног зрака оплетено тело свагда измицало, и рука би ти само у празнину захватила. Овако је морао покојни Коста умствовати, а нешто је од овога заиста и било у ствари. Њему пак морало је то све још друкчије изгледати, њему, који се заиста за неко време од српског друштва одлучио био и заиста себи неки практичан начин мишљења присвојио. Или је зар можда ово све реакција била напрема пређашњим великим илузијама, произведена сад грозним дезилузијама. Било је ту, да богме, свакојаким разних уплива, но главно је то, да се онај претерано идеални правац није са Костиним практичним назорима, са његовим конкретним схватањем слагао. Он се, као и онај француски гроф, није задовољавао са самим формама, него је свакој ствари свагда и језгро тражио, што се опажа и на свима списима његовим, који нису засновани по некој апстрактној мисли, него су вађени из пуног и богатог врела свакидашњег живота. То је — по нашем мњењу — главни, и ако не једини узрок тадањој његовој одлучености. А да је то заиста тако, имадем за доказ томе још неколико података из његова живота, од којих ћу можда неке још у течају ових чланака саопштити.

Кад је школе свршио и испит положио, дође у Пешту — то је било у лето г. 1867. — и стане у праксу код тадањег Пештанског варошког суда као сенатски бележник. Ови сенатски бележници били су само почасни бележници, а у ствари били су практиканти код суда, којима је дужност била, да у седницама судског сената перо воде и о истима записнике састављају. Награде или нису имали никакве, или су добијали обичне дневнице. Али главно је била пракса, која се код варошког суда прибавити могла, и с тога се млади свршени правници отимали о таква места.

Ту је Коста пробавио неколико месеци. У то доба је већ била образована нова угарска влада. Све муниципалитете угарске на ново се рестаурисале. Па и у Новом Саду образован је нов магистрат са новим варошким представништвом. Градоначеоник Новог Сада био је др. Светозар Милетић, а велики бележник био је др. Лаза Костић. Уз великог бележника

био је још и подбележник, који је варошком суду додељен био. Но како се послови у политичној, административној струци гомилали, појави се потреба, да се постави још једно место подбележника у магистрату, који ће вел. бележнику додељен бити. Пок. Коста потражи ово место, и добије га. То је био његов први прави корак у практичан живот.

Али није дуго служио, а наиђе олуј на Новосадски магистрат. Угарска влада наименује за Нови Сад ванредног комисара, градоначеоник др. Св. Милетић буде суспендован, а варошки капетан Ђока Камбер даде услед тога оставку. За овим су дошле истраге, па суспензије, па опет истраге. Коста Трифковић се налазио на нижем месту — био је само подбележник — па је овај олуј срећно преко његове главе прејурио. Но не само да га овај олуј није оборио, него је он за време ових тешких околности својом вештином и вредношћу шта више и симпатије меродавних личности придобио, тако, да при обновљеној рестаурацији, г. 1869., буде за великог бележника вароши Новог Сада изабран.

Доласком својим у Нови Сад Коста се опет приближио старим круговима својих пријатеља, примачао се ближе огњишту српског књижевног друштвеног живота. Међу тим се и облаци, што се над главама народне странке вили, мало разишли. Политична бура мало се стишала, сталожила. Радња уједињене омладине била је у највећем жеку, — покренуо се и орган омладински „Млада Србадија“. Радња „Матице Српске“ добила је такођер под председништвом дра Јована Суботића, који је онда у Новом Саду живио, нешто више полета, нарочито пак српско народно позориште почело се опорављати од болова, што му их је рађање српског позоришта у Београду причинило. У то доба било је на Новосадској српској гимназији, код народних завода, у уредништвима српских листова, у варошком магистрату много младих људи, који се интересовали, припомагали, радили око српског културног напретка. И на црквено-школском пољу почела је српска народна странка маха отимати. Све то били су моменти, који су на пок. Косту утицали, да се Коста са собом и са околностима измиривати и неки идеални полет добивати почео. (Наставиће се.)

НАШЕ ГИМНАЗИЈЕ.

ОД ЈОВАНА ТУРОМАНА.

(Наставак.)

и смо глуви према оваким речима *Берлинског* университета: „После толиког лутања треба већ једанпут знати: да је за младићске главе просеком најбоља гимнастика умна мето-

дично разлагање склона мисли старих писаца, чија опште човечанска садржина чини уједно неку врсту духовног млека матерна“.

Глуви смо даље према овим речима истог уни-

верситета: „Гимназијска настава има свој центар у класичним језицима, којих је методично изучавање немогуће без логичног образовања и сваковрсне историјске поуке. То изучавање јесте најтежи, али баш с тога и најобразовнији наставни предмет, те интерес државе захтева, да сви они, којима ће она своја звања да повери, прођу кроз ову школу рада умног, који с математичном наставом своју битну допуну добива, и да тиме прибаве себи слободу и многостраност образованости, каква се другим средствима не може постићи“.

Па ни ове речи поменутог университета не чујемо: „Брзо ће свршени гимназиста, који има способности за реалан правац те оде у технику, у техничкој вичности и стручном знању стићи реалца; никад пак не ће реалац попунити празнину у своме образовању. Ова празнина, коју је тешко описати, не састоји се само у томе, што он није учио грчку синтаксу и што н. пр. као лекар не би могао у оригиналу читати Хипократа и Галена, већ се састоји у томе, што су велике историјске мисли и слике, у чијем је свакидашњем друштву гимназиста одрастао, од реалца далеко остале у оним годинама, кад је ваљало, да му са хиљаду кончића биће његово прожму; и док гимназисти развитак и културни рад човечанства у конкретним сликама, озареним дахом естетике, лебде тако, да он тако рећи у духовној заједници живи са јунацима, мислиоцима и песницима свију времена, остају реалцу ови предмети више као нешто спољно и индиферентно, према чему се он вазда осећа као какав странац“.

Ми се не обзиремо ни на овај факат, што, изувезши нас, сви народи европски, а велики а мали, а стари а млади, имају гимназије готово са устројством са свим једнаким.

Нас то много не пече, што ми у питању старих језика, које не разумемо, хоћемо да имамо компетентнији суд од оних, који те језике знају.

Толико већ верујемо у своје непогрешно мишљење о гимназијској настави, да сваки час изгледамо, кад ће остали народи, чијем се напретку ми иначе дивимо, устројство наших гимназија усвојити. У тој вери нашој утврђује нас нарочито то, што од времена на време изиђе каква брошира или књига у овог или оног народа против једног или другог класичног језика, или против обадва. Нама је од један пут дух овог или оног господина већ и дух времена. А што власти школске, које управљају наставом разних народа, извесну стабилност у школи чувају, не осврћући се на сваки „захтев времена“, који час данас час сутра осване у овим или оним новинама, у овој или оној брошири, о томе не водимо рачуна. И тако чекајући сваки дан, кад ће се на сва четири

краја света раструбити, да је наше, т. ј. нас Срба у Србији, мишљење о настави гимназијској најкоректније и најоснованије, и не помишљамо, да представљамо слику онога, који на обали реке какве седи, на чека, док сва вода не отече, па да онда сувим на другу обалу пређе.

Али што је од свега још понајлепше, ми мислимо, и шта више пишемо и говоримо, како смо ми једном у Србији имали класичне гимназије, но да смо их се на нашу велику срећу ослободили. Ваља једном за свагда знати, да смо ми само устројство класичних гимназија имали. А да би ондашње гимназије постале праве гимназије, требало им је било дати времена за развијање и усавршавање. С временом би било спремнијих наставника за предавање старих језика, бољих школских књига за те предмете, те би било и жељеног успеха. Али ми са сваком променом министарства мењамо и устројство наших школа, и са тим мењанем и експериментовањем не ћемо све дотле престати, док не усвојимо онаке гимназије, какве имају сви народи и народићи овога света. И немојмо усвојити устројство хуманистичних гимназија, већ останимо при досадањем устројству нашем — онда никад ништа од правог напретка наше велике школе и од њене будућности.

Да наведемо сада мишљења, која су шесторица професора наше велике школе — г. г. *Андоновић, Вуловић, Жујовић, Вујић, Николајевић и писац ових редака* у својим извештајима о матурићету у гимназији изјавили о нашим гимназијама с погледом на *класичну наставу*.

Проф. *Андоновић* каже ово (види Просветни Гласник. свеска 20, за годину 1885):

„Но дижући образовну моћ поменутих (т. ј. природних) наука, ја молим, да се не разуме као да бих ја хтео да кажем, да *студија класичних језика* нема никакве образовне вредности, — на против, ја бих желео, да све оно у опште, што може наш подмладак ма у коме погледу да ојача, да спреми боље за што угледнију борбу и што сигурнији успех у утакмици на овоме свету и уђе у захват општега образовања; — да се дакле свему томе поклати и достојна пажња, па и саме класицизму, али да се при томе сведе *свакији утицај на његову праву меру*. Говорећи пак и о овоме, нека ми је дозвољено, да изјавим: ако у осталој Европи под утицајем *клерикализма* мора да се сматра студија класичних језика као средство non plus ultra за опште образовање, то у српској земљи, српској школи — нити треба нити сме да буде у тој истој мери. А ако је реч о томе, па шта је прече, онда ћу само да напоменем: *да нам опасност не грози од класичара; — пошлага од них не може постати судбоносна по*

наш останац и наше развијање; — опасност од иоилаве долази од реално васиганих чета, од индустријалаца, техничара у најоширијем смислу и против тих треба да се оружало знањем и науком. Забадава је, тас, у који сам метнуо наставу, која се добија реално-техничким школама, претеже у велико, и ја са гледишта националног, међународног, образовног, са гледишта савремене економске борбе у свету, а у цељи подизања производње у нашем народу, дикем глас за оснивање још већег броја реалака, занатлијских и индустријских школа и за потпуно преустројство досадашњих гимназија у реалне гимназије“.

Проф. Вуловић дотакао се у свом извештају о испиту зрелости у Нишу (види Просветни Гласник, св. 21. и 22. за год. 1885) питања класичне наставе у нашим гимназијама овим речма:

„Оваком, као што рекох, строго и тачно удешеном поделом предмета на наставнике, видиле би се осетне последице на испиту зрелости. Али и овако се још доста јасно види једна крупна мана у гимназијском наставном плану: сувише су истакнути неки предмети, сувише занемарени други. Ради примера поменућу латински језик. Најбоља и најбрижљивија настава није кадра по садашњем наставном плану дати из овога предмета приправнику онолико знања, колико му је потребно за даље школовање... Овим сам редом хтео да кажем, да приправници не знају латински, колико им је н. пр. потребно за слушање филозофског факултета. Врло би добро било, да се наставни план бар за овај предмет измени“.

Проф. Жујовић каже о нашим гимназијама и о класичној настави у њима ово (види Просветни Гласник, св. 19., за год. 1885.):

„Код нас се недавно отпочела стара европска распра о „класицизму“ и „реализму“, и то готово без икаква стварна разлога и без јасно формулиса-

них захтева. Једини би повод могао да буде у томе, што за средњу наставу постоје двојаки заводи: гимназије и реалке, па би се једнима могло зар тражити првенство над другима. Али међу тим заводима нема код нас онаке супротности и по њиховој организацији и по резултатима произведеним на ђацима једних и других школа, какве се супротности у томе виђају код других народа. Код нас се до сада само могло констатовати, да су гимназисти за све факултете велике школе сиремнији од реалаца и да ови надмашују прве само вештином у цртању, што им је можда и донело ту неправду, да се само у технички факултет смеју уписивати.

„Мени се чини, да је нови наставни план за гимназије постављен на доброј основи и да све средње школе треба да имају овако мешовит карактер као гимназије. Наравно да је и ово кратко искуство од четири године показало, да би неке детаље у наставном плану и програмима ваљало већ сада променити; и ја сам био слободан предложити овде неке од измена, које се тичу природних наука. Главно, на шта се при том измењивању има пазити, јесте: да се одржи равноправност наука егзактнијих са такозваним хуманистичким наукама, како би се ђацима сва научна поља отварао и све њихове душевне стране култивисале. И „класицизам“ и „реализам“ не треба да захтевају у нашим школама много више места но што им је већ створено, мањ што би ваљало наћи времена и за основе психологије и логије, које науке имају велик значај за опште образовање. Са грчким језиком мислим да ми не морамо ни чинити никаква покушаја, кад знамо, да се његова настава и у најкласичнијим европским гимназијама води готово безусловно. Њему је канда суђено да скоро испадне свуда из реда гимназијских предмета и да тек самосталним радницима и стручњацима открива своје лепоте и благодети“.

(Наставиће се.)

К О В Ч Е Ж И Њ

ПРОСЛАВА ДВАЕСТПЕТГОДИШЊИЦЕ СРПСКОГ НАРОДНОГ ПОЗОРИШТА У НОВОМ САДУ ОД 6. ДО 12. АПРИЛА ОВЕ ГОДИНЕ.

Светлу недељу ове године испунила је овде код нас не обична, одиста ретка и лепа светковина. Сјајно је наиме и смислено прослављена двадесетпетгодишњица нашег народног позоришта. Свечаност је отпочела други дан Уекреса а отворио ју је начеоник народног позоришта др. Лаза Станојевић кратким срдачним поздравом, који је саопштен у 42. броју „Браника“ у лиску и у 11. броју „Позоришта“ ове године. После поздрава начеоникова изговорио је управитељ Д. Ружић пролог, што је за ову свечаност саставио Ми-

лорад П. Шапчанин. (Тај је пролог саопштен у 8., 9. и 10. броју „Позоришта“ а осим тога у 53. броју „Заставе“ и 42. броју „Браника“ у лиску.) Затим је подначеоник А. Хаџић у свечаној беседи изнео историју позоришта у нас а напосе благодатни рад народног позоришта нашег за ових минулих 25 година. То прво свечано вече завршили су стари „Пријатељи“ Д. Лазаревића, који су приказани били 17. Јулија 1861. као први комад народне позоришне дружине. Овога су их пута живо приказали С. Вујићка, Ружић, Миљковић, Добриновић и Лукић. Друго вече давана је Трифковићева „Израчица“ и Мите Калића „Преклиек“. Трећа свечана представа био је Стеријин „Владислав“. У насловној улози гостовао је том приликом

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Адам Мандровић, познати уметник са хрватског казалишта Загребског. Краља Владимира имао је Лукић у рукама, Косару С. Вујићка, Смиљку Ј. Хаџићева, Ивицу М. Димитријевића и Бранислава (?) Милојевића. Четвртог вечера прославе дошао је на ред Лазе Костића „Максим Црнојевић“. Ива Црнојевића играо је Мандровић а остале су главне улоге биле у рукама старих приказивача. Што је вече намењено било, да се у одабраним сликама најбољих наших драмских производа изнесу поједини важни моменти у историји нашег народа. Сlike су те приказане овим редом: 1) Ђуре Јакшића „Сеоба Србаља“ (III. део. 1. појава); 2) Јована Суботића „Немања“ (III. чин. 4. појава); 3) Милана Јовановића „Демон“ (I. део. 1. појава); 4) Драгутина Ј. Илића „Краљ Вукашин“ (I. чин. 1. појава); (Улогу Вукашинову рецитовао је ту првак нам уметник Тоша Јовановић.) 5.) Матије Бана „Цар Лазар“ (шtamпан у „Dubrovniku“ 1867.; (IV. чин. 1. појава); 6.) Карла Оберњика „Ђурађ Бранковић“ у преради Јована Ђорђевића (III. чин). (Насловну је улогу играо Тоша Јовановић; 7.) Мите Поповића Стеван, последњи краљ босански“ (III. чин. 1. појава); 8.) Ђорђа Малетића „Српски хајдуци“ (III. чин. 5. појава) с Тошом Јовановићем као Миљком Мркивићем; 9.) Јована Ђорђевића и А. Хаџића „Сабља Краљевића Марка.“ На представи су тој били и писци: Матија Бан, Ђорђе Малетић и Драгутин Ј. Илић и публика их је бурно и одушевљено изазвала. Прославу је завршила шестог вечера на Томину недељу сјајна беседа с играчком. Суделовало је на тој беседи Великокикиндско певачко друштво „Гусле“, Карловачко и Новосадско певачко друштво и певачи Стеван Дескашев и Михајило Марковић. Дескашев је певао арију из Вердијеве „Ајде“, романцу из „Трубадура“ и композицију Ивана п. Зајца „Ти си моја“, а Марковић Јенкову композицију „Черго моја!“ Великокикиндско певачко друштво певало је у мешовиту збору Толингерове композиције „Вода и сузе“ и „Уломак из Терлајићеве песме посвећене премилом својем отечеству“ (обе изашле у збирци под насловом: „Русанџанке“, и Базенове „Крстоносце на мору“. Карловчани су у мушком збору отпевали „Путу крај“ од Јосифа Маринковића и „Лаку ноћ!“ од Мите Топаловића, Новосађани пак у мешовиту збору Хорејшекову „Тугу“ и „Песму у зиму.“ На завршетку су сва три та певачка друштва заједнички, уз пратњу милитарног оркестра, најпре у мушком збору отпевали Ивана п. Зајца „У боју“ а за тим Јована Пачуа „Бранково коло“ у мешовиту збору. Последње те две песме биле су поновљене.

На прославу су позоришну дошли многи гости са стране. Био је првог дана ту и отац народног нашег позоришта, дични Јован Ђорђевић и публика му је том приликом припела најсрдачније овације. Походио нас је и повереник земалске владе за хрватско казалиште у Загребу, Јосип Кнајзел, и провео је овде све до претпоследњег дана прославе.

Г Л А С Н И Ћ.

(Српска краљевска академија.) Краљевим указом именовани су и потврђени за чланове академије ови: др. Јосиф Панчић, проф. природних наука у вел. школи и државни саветник и председник академије; Димитрије Нешић, професор математике у вел. школи; Светомир Николајевић, професор опште историје књижевности у вел. школи; Јован Жујовић, проф. геологије, минералогije и палеонтологије у вел. школи; Михаило Ватровић, професор археологије у вел. школи; Светислав Вуловић,

професор јужне слов. литературе у вел. школи; Панта Срећковић, професор српске историје у вел. школи; Љубомир Ковачевић, ректор учитељске школе; Матија Бан, књижевник; Љубомир П. Ненадовић, књижевник; Чедомиљ Мијатовић, књижевник и министар; Милан Ђ. Милићевић, књижевник и библиотекар у народној библиотеци и Даворин Јенко, композитор и капелник у нар. повориншту.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

Из штампарије напредне странке у Београду изашао је: „Мој кочијаш“, слике из 1883. године, написао Л. Комарчић. Приповедачка се књижевност наша врзе све око „слика“ или „црта“. Тек ако се за читаву годину дана појави једва једна или две приповетке у већем обиму. А то је врло мало за огромну потребу читалачку. Ово је таква једна појава, а писац је назвао само „сликама“. Писац нам овде износи партијску борбу у Србији у години 1883., а та се борба збива по највише у некој паланци. Слик су вешто поређане тако, да чине једну целину. Ако се и мора приметити, да ток радње застајкује на више места, те се или враћа на неколико година у прошлост или сврће са првог правца, ипак се мора признати, да су и ти „излети“ тако уткани, да увек утичу у целину као притоке у своју главну реку. И сам писац овако обележава ту радњу (на стр. 104. и 105.): „Конци, од којих су изаткати догађаји, што у нашу причу улазе, тако су изукштани и извијгани, да им је тешко краја наћи. Пођимо само за једним, па ћемо се забезакнути, куд ће нас одвести. Час свраћа у министарски биро, и ту служи у месту јемственика за прошивање каквог поверљивог президијала; отлен ће сврнути у какву новинарску експедицију, и ту ће се распрести на стотину тањих кончића, па ухватити све поштанске линије и станице, а отуд скренути с главне цаде и тамо се изгубити — као електрична струја, кад је у земљу спроведемо. Овим се концем зашивају и кремманске вреће, у којима се носи млеко за политичне воденице поточаре; њега можеш видети, где се од њега сучу познате камџије, што њима по који политични џамбас шиба какво уштапљено кљусе — да га нагна да поигра, не би ли га на сајму претурио под здраво“. Кочијаш, бар по натпису главна личност, у приповеци је тој нека врста Ахасвера. Јоде (тако се зове „мој кочијаш“) је „вездесушт“ и „свезнајућ“ Он има све конце у својим рукама, но их он нити расплеће нити заплеће. Али он је тек за то канда ту, да писац не мора како другеке навати своје слике. Иначе главног јунака нема, нема о особе, која би представљала какву и деју, или начело, или макар и страну, па да се око ње, око особе понајвише сва радња врзе. Ни пишчево „ја“ није то. То „ја“ баш је још по најтамније. Ко је тај „ја“, шта је тај „ја“, чега ради путује? Не зна се, ако није члан тајне полиције. Сва се радња развила у стричачком трвењу трију странака. А око чега? Над свима лебди токорее мисао о јединству, али то се јединство ту тако апостолише, као кад какав кале проповеда јединство вере, па само своју веру сматра (као што то и бива) за једину „спасавалујућу“, поричући свакој другој сваки морални значај, па и историјску јој важност. Има у овој пр повеци, до душе, и живо описаних привора, истински изнесених прилика, верно нацртаних карактера, има ту и ироније, па и сарказма, и идиле, и стил је прост али снажан, — има, дакле, ту поред неких недостатака много шта, што треба да има у ваљану делу оваке врсте, много шта, чиме се даде створити ваљан друштвен роман. Али све се то, жали боже, искрвало о — партијачност, о сувише јаку пристрасност. Писац се

зано за једном и то за својом партијом. Интолеранција до крајности. Опозиција се ту представља у личностима, које су све до једне — далеко од икакве врлине: то су шерети, неродољуби, себичњаци, паликуће, варалице, убојице, разбојници и — има ли још каквих злоћа? Што још има поштена света, (а то је онај инкогнито, онај „ја“ и још неке,) то ни једно не припада опозицији. Чак се по имену персијализирају личности живе и познате, личности, о којима ће тек историја имати права да рекне свој суд. Има и један представник и овостраниг дела српског народа, и то је нека олушина (Тома Брица). А без икаквог даљег приговора метнуо је писац једној ту личности у уста речи, којима намерно хоће зар (та, дело је скроз и скроз тенденциозно — да карактерише овдашње Србе, који тамо пређоше, речи ове: „Ове ми скиније из прека душу изедоше. Дођу као и сваке гладнице из белага света па се најпре стану савијати и подвлачити, рекао би, да су им речи мед, а душа сама смиреност; а кад се мало поткрвавиче, а они хоће да ти на теме скоче и да ту своје буњиште начине“. (Стр. 90.) Два реда испод тога зову се они „такав измет“. И то поводом онаког човека, какав је ту тај Тома Брица. Слобода, какву опозиција себи замишља, карактерише се (на стр. 329.) овим речима: „Ту невесту, тога анђела — гледам где се по калу сумануте обести ваља; гледам је у јазбинама срама — понижену, обешчашћену; — гледам је бледу смежурану... Гледам — њен леш!...“ То се све може коме и допаст. Али поред свију добрих страна, што их у тој приповеди има, а које одају писца као даровита приповедача, који би могао доста поунити празнину у приповедачкој нашој књижевности, ово дело његово не само да није добит нашој лепој књижевности, него се не може ни урачунати озбиљно у ону врсту књижевности, којој је, по превасходству, задатак, да о бјежљиво износи мане и врлине целог друштва или појединих му делова у овом или оном времену, да забавним а достојанственим начином шири идеје, спасоносне принципе, чист морал, научне истине или општега. Ми наглашујемо, да сматрамо ово дело као изгубљен леп дар нашој лепој књижевности. Свакако опасан прецеденс за каквога може бити (али не било га!) подражавача!

ЧИТУЉА.

НИКАНОР ГРУЈИЋ

ЕПИСКОП ПАКРАЧКИ,
ПЕСНИК И КЊИЖЕВНИК СРПСКИ

Час, који смо од неког времена са жељом очекивали — кудно је, јер престаје се после дуга боловања митроносни песник и књижевник српски **Никанор Грујић**, епископ Пакрачки.

Грујић је тако рећи цео свој век провео борећи се за свој српски народ на свима тачкама, као политичар, богослов и књижевник. Остављамо другима да оцене његов рад на пољу политике, те ћемо се овде ограничити, да у кратко изнесемо његов књижевни рад.

Још у своје младићско доба као ђак Печујске гимназије истакао се велики покојник својим песничким даром тако, да су га његови професори Маџари и Печујски владика одликовали због његовог похвала, који је говорио приликом

САДРЖАЈ: Милош Цветић, глумац и књижевник српски. (Уз слику.) Од Дан. А. Живаљевића. — Краљово звоно. (Наставак.) — Сировод. XI. Из приповедака једнога каплара. Од Вранислава Ђ. Нушића. — Њене очи. Песма Драгутина Ј. Илића. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — На Ускрс. Песма од Ђ. Ст. — Успомена на покојног пријатеља. (Наставак.) — Наше гимназије. (Наставак.) — Ковчежић. Прослава двадесетпетгодишњице српског народног позоришта у Новом Саду. — Књижевне белешке. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 ф. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожина у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

неке прославе. Али његов дар показао се тек онда, кад је дошао у Карловце — у срце тадањег српског живота. Тадање прилике морале су пробудити у младом песнику већи жар и мар за радом, јер ено видимо га, где са јавља под псеудонимом „Срб-Милутин“ у „Српсконародном листу“ 1837. г. који је изилазио у Пешти, а по том у „Седмици“, коју је издавао Медаковић.

Од његових књижевних радова ови су му познати:

1. „Светомъ патриарху српскомъ Јосифу 1. Маја 1850.“ Говорио Никаноръ, архимандритъ Светосавскогъ манастира Кувеждина. У Земуну, народ. књигопечатња Дан. Медаковића, 1850. 2. Срб-Милутин „Светкованъ Благовѣстїи“ године 1846. У Земуну 1850. 3. „Примѣтве на преводъ новoga завѣта, кои е господинъ Вукъ С. Караџићъ написао и у Вечу у штампариј ерменскога манастира печатао 1847.“ Ј. К. Сопрон Земун 1852. 4. Свети Савва (Неманићъ) књига I. У Карловци 1861. Књига друга налази се још у рукопису. 5. „Из живота светих угодника бојжих“ св. I. и II. 6. „Из живота светих угодника бојжих“ св. I. 7. „Увод у тумачење св. писма“. Поред тога превео је: 1. „Савети мојој кћери“ од Буља књ. I. и II. 3. „Зборник приповедака за одрасле девојке“ од Буља. 4) „Два пријатеља“ од Ле-Сажа и 5) „Изгубљена земља“ по Myudenu, која је штампана у овом листу (в. бројеве 26., 27. и 28. „Стражилова“ од прошле године), па и на посе.

Поред тога има још много његових радова у рукопису и било би желети, да скорим угледају света.

Овом приликом спомињемо, да се погрешно приписује владици Никанору ауторство песме „Ускликнимо с љубављу“, коју је севао арх. Рајић.

Владика Никанор родио се 1810. год. у Липови у Барањи, а умро 1887. год. у Пакрацу, а радио је неуморно све до последњег часа на српској књижи.

Слава митроносног песнику и владици Никанору Срб-Милутину!

Др. ЂОРЂЕ МУШИЦКИ,

РОЂЕН У ЂУРЂЕВУ У ШАЉКАШКОЈ 1811

УМРЬО У БРОДУ 1887.

Др. Ђорђе Мушички, синовац митроносног песника Лукијана, чија је дела за штампу приредио и у четири књиге издао (1838.—1847.) а у спомен стогодишњици Лукијанова рођења године 1877. написао и „Животопис Лукијана Мушичког“, умрљо је на велику Суботу, пожививши 76 година. Покојник се школовао о трошку свога стрица, владике Лукијана, изучивши медицину у Пешти, па кад је добио диплому, отишао је у Србију и тамо је био лични лекар кнеза Милоша и кнежевића Милана и Михајила. Године 1842. био је професор физике у српском лицеју и у првом колу оних људи, који су саставили тадашње Друштво Српске Словесности. Кад је престала прва влада кнеза Милоша, отишао је Мушички из Србије и наставио се као практичан лекар у Сентомашу. После је био директор конгумаца у Земуну а најпосле се преселио у Брод и ту је остао све до своје смрти. Покојник је с интересовањем пратио наше књижевне ствари и уопште се живо интересовао за све, што се тицало Српства. Лака му црна земља!